

Zwónkowny a znutřkowny napohlad

**Štóz so sam powyšuje, budže poniženy,
a štóz so sam ponižuje,
budže powyšeny.**

Lukaš 18,14

Kóždy z nas ma za wšelakore přiležnosće tež rozdžělnu drastu. Hdyž so runje wo nowe džělowe městno prócuju a du na požadansku rozmołwu, sym zawěsće hinak zwoblěkany hač, hdyž so wječor po džěle jenož na piwo k susodej podam. Tam móžu samozrozumliwje tež w starych džělowych zmachach w zahrodže na ławce sedžeć. Za požadansku rozmołwu pak zwoblěkam so snano samo dobry woblek z krawatu, dokelž chcu, zo dóstanje móžny nowy šef dobry začišć wo mni. Hdyž ma při tym moja spódnja košla małe džěrki, njeje tak zlé. Hłowna wěc, zo sym na zwónkowny napohlad přihódny a atraktiwny. A kedžbuj w tajkej situaciji tež na to, štož praju, byrnjež trochu přehnamam.

Zo pokazuju so potajkim před druhimi čłowjekami husto kusk hinak, hač sym we woprawdžitosći, je normalne a słuša cyle jednorje k čłowjeskej bytosći. Před Bohom pak je tajke zadžerženje njewužitne a mi žanu lěpšinu njepřinjese. Nawopak: Hdyž spytam před Bohom něšto wosebiteho předstajić, ničo njedobudu, ale so jenož dale wot Boha zdalaju.

Wo tym powěda Jezus w znatym přirunanju wo farizeju a čłowniku. Wobaj běštaj do templa přišłoj, zo byštaj so tam modliłoj. Farizej steješe sam a rěčeše takle: „Božo, ja so ći džakuju, zo njejsym kaž druzy ludžo, rubježnicy, jebacy, mandželstwołamarjo ani kaž tutón čłownik. Dwójce za tydžeń so posću a dawam džesatk wote wšeho, štož zeběram.“ Čłownik pak wosta nazdala stejo a nochcyše ani swojej woći k njebiesam pozběhnyć, ale dyri so na swoje wutrobno a praješe: „Božo, budž mi hrěšnikej hnadny!“ Jenož krótki komentar doda Jezus k tutemu wuprarenju: „Ja praju wam: Tutón woteńdže wusprawnjeny do swojeho doma, nic tamny. Přetož štóz so sam powyšuje, budže poniženy,

a štóz so sam ponižuje, budže powyšeny.“

Poprawom bě tutón farizej po morališkim měritku woprawdže jara dobry čłowjek a přikladny stačan. Štož bě za druhich čłowjekow činił, to sej tež Jezus chwali. Kaž pak bě so tamny čłownik hustodosć zadžeržał, Jezus cyle wěsće wotpokaza. Dokelž běchu čłownicy tehdy nimale wšitcy notoriscy jebacy a zelharnicy, kotřiž ludžom wjele wjac pjenjz wotewzachu, hač by woprawnjene było. Jezus njepřihłosuje skutkam tuteho muža. Ale njehladajo na to widži, zo čłownik za Bohom pyta a zo je tež zwólniwy so nakazać a so polěpsić. Tola farizej ma hordu wutrobu. Pola njeho so wjace ničo njezměni. Dokelž je wo sebi dospołnje přeswědčeny a druhich čłowjekow zacpěwa: „Božo, ja so ći džakuju, zo njejsym kaž druzy ludžo.“ Na tute wašnje pak tež Boha zacpěwa. Nimo toho farizej mě-

ni, zo je tež bjez Boha sprawny a njetrjeba ani Bože wodawanje ani Božu pomoc.

Jezus chce z tutym přirunanjom naše wutroby polěpsić. Napřećo Bohu je wulki zmylk, hdyž spytamy jemu něšto předehrać abo jeho zjebać. To ženje njefunguje. Bohu je smorže, kak sym zdrasćeny. Sym před nim nahi a někajke ludanje ničo njepřinjese. Tak je na kóždy pad lěpje, hdyž so hnydom ze sprawnej wutrobu k njemu modlu a wo to prošu, zo mje stajnje w mojim žiwjenju přewodža.

Čłowjek pak, kiž je napřećo Bohu sprawny, tón ma dobrou šansu, zo so tež napřećo druhim čłowjekam sprawnje a porjadnje zadžerži. Čłownik běše sprawny před Bohom, hdyž rěčeše: „Božo, budž mi hrěšnikej hnadny!“

Tuž dajmy so na tutón dobry puć w swojim žiwjenju.

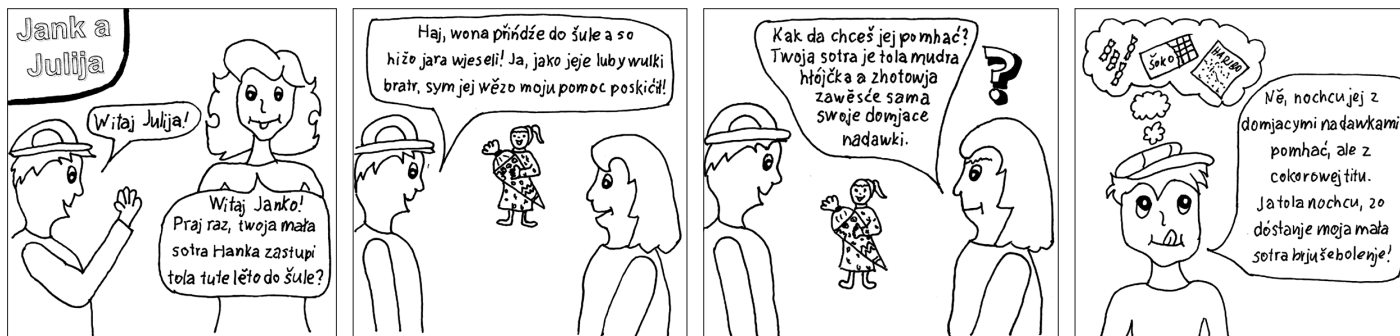
Krystof Rummel

Na požadanskej rozmołwje wo nowe džělowe městno je hustodosć přihódny a atraktiwny zwónkowny napohlad rozsudny.

Foto: AdobeStock

Šula so zaso započnje

Lube džěći,

lěčne prózdny su nimo a šula so zaso započnje. „Skónčnje“, snano tón abo tamny mysli. Nětko móžeće zaso wšědnje swojich šulskich towaršow zetkać a w šuli mnoho zajimaweho nawuknyć. Snano su tež někotre džěći mjez wami, kotrež tute lěto do šule zastupja. Zawěsće sće hižo wćipni na wašeho wučerja, wašu wučerku, wašich sobušulerjow a wězo na cokorowu titu. Pomoc při chłóšćenju, kaž sej Jank mysli, wy cyle wěsće njetrjebaće. Mjez wami su snano tež někotre džěći, kotrež chodža hišće do pěstowarnje. Zawěsće so tež wy hižo wjeseliće, hdyž přindźeće jedneho dnja do šule. Šula je za-

jimawy nowy wotrězk žiwjenja. Wězo je wučba druhdy tež tróšku napinaca a někotre hodžiny su pozdaću jara dothe. W šuli nawuknjemy wjele kmanosćow za naše žiwjenje kaž čitanje, pisanje a ličenje.

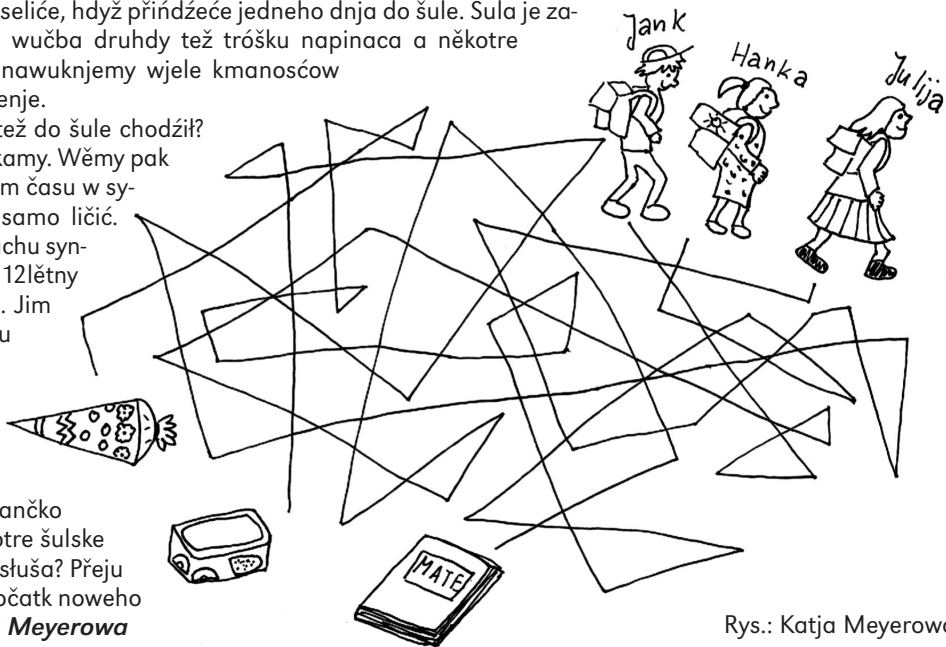
Kak pak bě to w času Jezusa? Je wón tež do šule chodźił?

W bibliji k temu žanu wotmołwu njenamakamy. Wěmy pak ze stawiznow, zo su židowske džěći w tutym času w synagoze čitać a pisać nawuknyli, snano samo ličić.

W Nacareće, hdžež je Jezus wotrostł, mějachu synagogi. W bibliji čitamy, zo so wón jako 12lětny w templu z pismawučenyimi rozmołwješe. Jim napadny, kajku wulku wědu wón za swoju starobu hižo měješe. Jezus je wězo Boží syn a tehodla wón wjele wědžeše, je pak jako čłowjek žiwy był. Tuž je wón kaž druge džěći do synagogi na wučbu chodźił a sej tam hišće wjac wědy přiswojił.

Lube džěći, sym wam hišće małke hódančko přihotowała. Julija, Hanka a Jank su někotre šulske wěcy doma zabyli. Wuhódajće, komu što słuša? Přeru wam wjele wjesela při hódanju a rjany spočatk noweho šulskeho lěta, waša

Katja Meyerowa

Rys.: Katja Meyerowa

Chrystus ma rosc

Pozbudžena wot awgustowskeho duchowneho słowa w Pomhaj Bóh je Evelyn Fiebiger z Budyšina serbski kanon stworiła. Jeho słowa zloža so na swědčenje Jana Křćenika: „Wón dyrbi rosc, ja pak dyrbj woteběrać.“ W přenje lince, hdžež dze wo roscenje, su tony přeco wyše, dlěše a syl-niše. W druhej lince, kiž rěči wo wotebě-

ranju, je to nawopak, a to tak jasnje, zo zwostanje na kóncu dospołna čišina. Dwuhłósný kanon skónči so jenož na jedne słowo: „rosc“.

Za kanon předleži tež němska tekstowa wersija: „Er muss wachsen, er muss wachsen, ich aber muss abnehmen.“

Jan Malink

1.

2.

słowa: Jan 3,30
hlós: Evelyn Fiebiger 2020

Zapokazanje w Hodžiju

Přesydstwo Serbskeho wosadneho zwjazka wuradźowaše wutoru, 4. awgusta, přeni raz na farje w Hodžiju, hdžež je wotnětka Serbska superintendentura zaměstnjena. Na wuradźowanju wobdźělištaj so člonaj SWZ Katrin Ullrichowa a Gerat Krawc z Hodžijskeje wosady. Farar Krystof Rummel je wot 1. awgusta 2020 nowy Serbski superintendent a z tym zdobom předsyda Serbskeho wosadneho zwjazka. Jeho swjatočne zapokazanje a organizatoriske prašenja stejachu w srjedzišću wuradźowanja. Zapokazanje wotměje so na reformaciskim swjedženju 31. oktobra w 14.00 hodž. we wobtuku serbsko-němskich kemšow w Hodžijskim Božim domje. Po kemšach budže na kantoraće skladnosć za postrowne słowa a kofejpiće, jeli nam to situacija wokoło koronapandemije do-woli.

Marka Maćijowa

„Tema ekumeny je mi jara wažna“

Rozmołwa z Olafom Langnerom z Rakec, zastupjerjom Serbow w sakskej krajnej synodze

Lětsa spočatk junija su Was jako zastupjerja Serbow do 28. sakskej krajnej synody powotali. Što Wam tole woznamjenja?

To je za mnje najprjedy wulka česć a wulke wužadanje.

W synodze naslědujeće Annemarie Simonowu z Trupina, kotraž bě Serbow w 27. sakskej krajnej synodze zastupowała. Móžeće na jeje nazho-njenja nawjazać?

Haj, Annemarie Simonowa pochadza tež z Rakečanskeje wosady a bydlí w susodnej wsy. Hdyž mam prašenja, móžu so na nju wobroćić.

28. sakska krajna synoda je so kónc junija w Drježdžanach skonstituowała. Kajki bě Waš přeni začisć wo džěle w tutym gremiju?

Wjele wěcow běchu nowe a njezwučene. Nimo teho mějachmy krute zawjazki nastupajo koronapandemiju. Wšitko wotběža dokładnje po jednacelskim porjedze.

Kóždy synodala ma so rozsudzić za wuběrk, w kotrymž chce sobu džělać. Kotry sće sej Wy wuzwolił a čehodla?

Sym so za teologiski wuběrk rozsudził, dokelž je mi tema ekumeny jara wažna. Mi so zda, zo móžu swoje předstawy najlěpje w tutym wuběrku zwuraznić.

Na kotre wašnje móžeće w synodze zajimy Serbow zastupować? Su za to konkretne składnosće?

Chcu w synodze wědomje skrućić, zo su ewangelscy Serbja samozrozumliwje džěl ewangelskej krajnej cyrkwy Sakskej. Jako wulki podawk ekumeny měli na přikład w lěće 2024 jubilej 500lětneho wužiwania Budyskej tachantskej cyrkwy jako simultany Boží dom hódnje woswjećić.

Bydliće ze swójbu w Rakecach. Předstajće so prošu skrótko našim čitarjam.

Sym 55 lět stary. Moja mandželska pochadza z Drježdžan, mamoj dvě dorosćenej džěsći. Mój nan přińdže ze Šleskeje, moja mać je Serbowka. Džělam jako inženjer w statnym zawodze „Sakske poslužby za informatiku“ w Kamjencu. Čitam rady a wjele. W Rakečanskej wosadze sym sobustaw cyrkwinskeho předstejičerstwa a jeho předsyda.

Rěčíte serbsce. Sće ze serbskej rěču wotrostl?

Prawje je: Rozumju derje serbsce. Bohužel rěčeštaj mojej staršej mjez sobu a z nami džěćimi němsce.

Hdy, čehodla a na kotre wašnje sće serbsce nawuknył?

Sym w zakładnej šuli wot druhého do štwórtého lětnika serbsćinu měł. Chcych so na wučbje serbsćiny wobdžělić, dokelž so mi časopis Płomjo derje lubješe. Wjele lět pozdžišo – bě to 2014 – přepoda mi moja mać serbske wučbnicy mojego džěda. To běše za mnje skladnosć, zaso serbsce wuknyć.

Što Wam serbskosć woznamjenja a kak praktikujeće ju w swojej swójbje?

Měnju, zo je serbsćina rěč połna kultury a zo posrědkuje pozitiwny wid na swět. Tehodla běštej naju džěsći w Rakečanskej pěstowarni w Krabatowej skupinje a wopy-

Rakečanska Bjesada ma mału a stabilnu ličbu wobdžělnikow. Maćernorěčni Serbja praja, zo je so w běhu časa rěčny niwow polěpšił. Zetkanja z druhimi skupinami Bjesadow su přeco jara rjane. Při tym so wjele zhromadnje spěwa, wězo serbsce.

Sće hižo na projektach nastupajo serbsku rěč sobu džělać. Kotre to běchu a kajki je jich zaměr?

Sym w nadawku Serbskeho ewangelskeho towarstwa program zestajil, z kotrymž hódzi so serbske wudaće Ochranowskich hesłow z němskeho žórta zhotowić. Dale sym swobodny sobudžětaćer projekta

Serbski synodala Olaf Langner z Rakec

Foto: EVLKS

taštej pozdžišo w šuli wučbu serbsćiny. W kruhu swójby zetkawamy so njeđzělu pola našeje maćerje k jědži. Tam prajimy serbsku blidowu modlitwu. Z mojej bratrowču spytam wjele serbsce rěčeć, wona wopyta serbsku šulu w Ralbicach.

Kajka je situacija serbsćiny w Rakečanskej wosadze?

Tučasnje swjećimy dvě serbskej Božej služby wob lěto. W poslednim času mějachmy zaso wjacore dwurěčne kemše. Džělamy na tym, zo ma dwurěčnosć samozrozumliwje džěl Božej služby być. Spytam ze swójbnymi našeho fararja serbsce rěčeć, na přikład na probach dujerjow.

Sće sobustaw Rakečanskeje Bjesady. Kak je so džěło w tutym kruhu w běhu lět wuwiło?

w Rěčnym centrumje Witaj, kiž ma zaměr, zo bychu so serbske teksty z kompjuterami přeložiť hodželi.

Kajki widziće přichod Serbow, wosebje ewangelskeho serbstwa?

Dyrbimy młodych luźi za ewangelske serbstwo wabić. Rjana skladnosć za to je na přikład na serbskim ewangelskim kóncu tydženja kóžde lěto w Hainewaldze, kotryž dyrbješe korony dla lětsa bohužel wupadnyć. W zhromadnym džěle tež z katoľskimi wěriwymi móže so dobry přichod poradzić. Wuspěch budže nam Bóh dać.

Wutrobny džak za wotmołwy a wšo dobre Wam za Waše džěło w synodze a w dalšich serbskich naležnosćach.

Prašata so Trudla Malinkowa

„Gottes Wort und Luthers Lehr vergehet nun und nimmermehr“

Za Serbin w Texasu kopija Gruhlec zwona z Małeho Wjelkowa z lěta 1854 lata

Zo by čitar rozumił, kak je ideja nastala, leć dać kopiju Gruhloweho zwona z lěta 1854, je najlěpje, hdyž wot spočatka wo stawiznach tuteho zwona rozprawjam.

Zwón za wupućowarjow

We 1830tych a 1840tych lětach nastawaču w Pruskej starolutherske wosady. Wo ne so spejećowachu zjednočenju kalwinistiskeho a lutherskeho wěrywuznača w uňerowanej ewangelskej cyrkwi, kotruž bě kral Friedrich Wilhelm III. přikazał. Po jeho smjerći njeběchu restrikcije přećiwo starolutherskim wjac tak krute, tola nadal njebě jim dowolene, twarić wěže a wobstarać sej zwony za swoje cyrkwy.

Hdyž starolutherscy w Klětnom a we Wukrančicach wobzamknychu do Texasa wupućować, załožichu sej zdobom swójsku wosadu a powoľachu Jana Kiliana za swojeho fararja. Směmy z teho wuchadźeć, zo nawoźda noweje wosady wo wjetšej nabožnej swobodze w Americe wěždžachu. Tehodla so rozsudžichu, sej zwón zhotowić dać a jón sobu přez morjo wzać, zo bychu jón potom w cyrkwi, kiž chcychu sej w nowej domiznje natwarić, pripravili. Tutón zwón liješe so w lěće wupućowanja 1854 w Gruhlec zwonylijerni w Małym Wjelkowie.

Služba w Serbinje

Hdyž běchu do Texasa doješli a so w koloniji zasydlili, kotraž dósta mjeno Serbin, natwarichu wosadni kładžity dom, kiž služeše Kilianec swójbje jako bydlenje, wosadže jako cyrkej a dźěcom jako šula. W jednym lišće knjezej Matthijetzej do Wukran-

Originalny zwón serbskich wupućowarjow z lěta 1854, wustajeny na nowym campusu Concordia University w Austinje w lěće 2012

1854 wot Gruhlec lijernje w Małym Wjelkowie za serbskich wupućowarjow latory zwón, wustajeny na starym campusu Concordia College w Austinje w lěće 1992 Foće: Trudla Malinkowa

čic farar Kilian naspomni, zo je wosada tutemu kładžitemu domej přitwarila dašnu rumnosć a zdobom postajila wěžu, do kotrejež zwón powěsnychu. Je so mi prajiło, zo wobsteješe tuta wěža ze štyrjoch cederowych zdónkow.

Prěni króć zwonješe zwón w Serbinje swjatkovnu njedzelu lěta 1857. Dale wužiwaše so wón tež w druhej, wjetšej cyrkwi, kotruž sej wosada w lěće 1859 z drjewa natwari. W lěće 1871 skónčnje namaka zwón swoje městno we wěži tehdy dotwarjeneje kamjentneje cyrkwy. Zwón njeslužžeše jenož k temu, zwołać wosadu njedzelu rano kemši, ale tež za wozjewjenje smjerće. Hdyž bě něchtó z wosady zemřel, zwonješe so dopoľdnja w jednaćich.

Puknjeny a chowany

Tutón mały, z ornamentami wozdobjeny zwón wukonješe swoju službu w serbskej koloniji wot přenjeho zwonjenja 1857 hač do lěta 1904. We wosadnym protokolu z 31. oktobra 1904 namaka so scěhowacy zapisk:

„Es wurde auf die Anfrage, soll eine neue Kirchenglocke angeschafft werden, geantwortet, ob soll erst die alte Glocke genau untersucht werden. Zu dieser Arbeit werde ein Committee bestehend aus Herrn William Vogel, Aug. Bamsch, Ernst Zoch und Johann Miertschin ernannt, welches sich dieser Arbeit sogleich entledigte, das es zeigte sich, dass die alte Glocke gesprungen war.“

Na to wosada 1. januara 1905 wobzamkny, Gruhlec zwón narunać z nowym zvonem, kiž měješe 814 puntow wažić a 223,50 dolarow plaćić. Napis na nowym zwonje měješe być samsny kaž tón na ori-

ginalnym zwonje: „Gottes Wort und Luthers Lehr vergehet nun und nimmermehr“.

Originalny Gruhlec zwón z lěta 1854 chowaše so hač do lěta 1927 na Serbinskej cyrkwinej łubi.

Přewjezenje do Austina

Spočatk 1920tych lět zarjadowaše texaska wotnožka Lutherskeje cyrkwy Missouri-synody (Lutheran Church-Missouri Synod, LCMS) šulu w texaskej stolicy Austinje za hólcow, kiž chcychu so stać z lutherskim wučerjom abo fararjom. Po wotzamknjenju swojeho wukublanja w tutym Concordia College mějachu so k pokročowanju studija podać na dalše kubłanišća Lutherskeje cyrkwy Missouri-synody. Hłowne twarjenje na campusu Concordia College w Austinje dósta k česći fararja Jana Kiliana mjeno „Kilian Hall“.

Wědžo, zo so originalny Gruhlec zwón hišće na łubi Pawotskeje cyrkwy w Serbinje chowa, wobzamkny tehdy Pawoľska wosada scěhowace: „Es wurde beschlossen, dass wir unsere alte Kirchenglocke dem Concordia College Museum in Austin zur Verfügung stellen. Die Glocke bleibt jedoch Eigentum der Gemeinde.“

Gruhlec zwón póstachu ze Serbina do Austina, hdžež dósta čestne městno na podstatwe w nowonatwarjenym twarjenju „Kilian Hall“.

Prócowanja wo nawróć

Jako lětdžesatki pozdžišo, w 1980tych lětach, serbske towarstwo Texas Wendish Heritage Society swójski muzej w Serbinje twarješe, zwurazni towarstwo přeće, zo by so zwón do Serbina wrócił a so jako eks- →

⇒ ponat do trajneje wustajeńcy muzeja zapřijať. Nawodnistwo Concordia College pak nochcyše zwón wrócić, na což přizwoli Pawoľska wosada w Serbinje, zo smědža sej jón w Austinje wobchować. To pak zaso rěkaše, zo njedósta serbski muzej w Serbinje móžnosć, zwón wustajić.

Dalšej zwonaj za Serbin

Jako w juliju 1989 šěsć tydženjow w Němskej demokratiskej republice přebywach, mějach wjele razow składnosć, rjane zwonjenje cyrkwjow slyšeć. Dowědžich so, zo w němskich cyrkwinych wěžach kóždy nje-dželu rano wjac hač jenož jedyn zwón zaklinča.

Po nawróće do Texasa iniciěrowach projekt, dotal jeničkemu zwonej we wěži Pawoľskej cyrkwy w Serbinje přidruzić dalšej zwonaj. Tak darješe so w léce 1993 mały a w léce 1996 srjedźny zwón. Z teho časa ma Serbinska cyrkej nětko tři zwony, kiž klinča po zwkach A, C# a E.

Móžnosć wobnowjenja

W léce 1995 wopytachu wosadni z lutherskeju wosadow w Klětnom a we Wukrančicach Serbin. Znowa přebywachu tu w léce 2001 a 2008. Při tutech wopytach widžachu Łužičenjo originalny zwón na kampusu Concordia w Austinje.

Wukrančan Joachim Buchwald nam

zdžěli, zo by so tutón zwón móht reparować a zo by po tym zaso tak zwoňi, jako nihdy njeby puknjeny był. Po swojim nawróće do Němskeje wón zwěsći, zo by tajka reparatura 1 000 eurow płaćiła. Wosadny ze Serbina poskići so, zapłaćić reparaturu zwona kaž tež košty za jeho transport do Němskeje a wróće do Texasa.

Na to schwali Pawoľska wosada namjet, zo měť so zwón reparować a po tym do Serbina wrócić.

Hačrunjež sta so wobzamknjenje runje w tym času, hdyž Concordia na nowy campus zwonka Austina přechahny a potajkim tež zwón přechahnyć dyrbyeše, wotpokaza nawodnistwo Concordia ideju, zwón wrócić. Serbinska wosada Concordia znowa dowoli, zwón wobchować. Ja běch wězo jara přestapjeny.

Nastaje kopije

Nazymu 2019 namjetowach předsydstwu towarstwa Texas Wendish Heritage Society, zo by so w Němskej laťa kopija Gruhlowego zwona z léta 1854, kiž by so přewjezła do Serbina a so na ležownosći muzeja zjawnosći prezentowała. Srědky za zapłaćenje nahladnych koštow za tute předewzaće darichu nimo mje a mojeje žony Marian (rodž. Kasper) mandželskaj Leonard a Lucy (rodž. Zoch) Mitschke.

Prošachmy našeho přecela Pětra Lan-

gera z Budyšina, zo by nam při jednanjach ze zwoňlijernju w Němskej pomhať. Znamy jeho wot léta 1993, jako wón šěsć měsacow pola nas bydleše, zo by jendžel-sce nawuknył. Do džensnišeho smy wusko spřeceleni. Rady wón tutón projekt přewza. Rozsudžichmy so za Rinckerec lijernju w Sinnje, kotraž so z Gruhlece historiskimi zwonami derje wuznawa. Smy Pětrej Langerej jara džakowni za jeho pomoc při tutym předewzaću. Wón je nas běžnje wo kóždy kročeli informowať a je wěste, zo tutón projekt bjez jeho nawodnistwa njebychmy zdokonjeć móhli.

Zwón liješe so w Rinckerec lijerni dnja 16. julija 2020. Wón ma přeměr 47 cm a waži 57 kilogramow.

Wuhlad do přichoda

Na ležownosći serbskeho muzeja w Serbinje ma so zwónca natwarić. W njej ma zwón, hdyž do Serbina dóndže, swoje městno dóstać, tak zo móža jón wšitcy widžeć a slyšeć. Mechanika k zwoňenju je so kupiła pola firmy „Walter Glockenläutungen und Turmuhren KG“ w delnjołužiskej Mokri (Uckro) pola Łukowa.

Hdyž je zwón w zwónicy instalowany, budže poswjećeny k česći Boha a k wopomnjeću serbskich zapućowarjow léta 1854.

Jack Wiederhold, Serbin, Texas
z jendželšćiny Trudla Malinkowa

Nowy historiski zwón za texaski Serbin

Jako běch so loni z dowola nawróćić, widžach na wotmołwaku dołhe telefonowe čisło. Njeje to čisło něhdyšeho hóstneho nana w Texasu, Jacka Wiederholda? Běch wćipny! Spěšnje so wukopa, zo měješe próstwu. Za Texas Wendish Heritage Museum w Serbinje chychu zhotowić dać zwón po předložce stareho historiskeho zwona, kiž je w léce 1854 serbskich wupućowarjow wokoło Jana Kiliana do dalokeho Texasa přewodžať. Rjany to nadawk, sej myslach! Připrajich podpěru, njewědžo što mje wočakuje.

Ideja texaskeho muzeja potomnikow Serbow bě, natwarić hač do septembra tuteho léta něhdže pjeć metrov wysoku zwónicu pódla muzeja. Tam ma so zwón powěsnyć a na swjedženju Wendish Fest kónc měsaca swjatočnje poswjećić. Bohužel po cyłym swěće so rozpřestrěwaca chorosć tomu zadžewa, tutón plan takle zwoprawdźić. Woprawdže škoda! Projekt drje so njewotpraji, časowy wotběh realizacije pak so přesuny.

1854 bě sej skupina wupućowarjow pod nawodom Jana Kiliana zhotowić dať w znatej Gruhlece lijerni w Małym Wjelkowje zwón, kiž dyrbyeše ju přewodžeć a snano tež pochad wupućowarjow za potomnikow dokumentować. Tutón zwón bě něhdže 50 kilogramow čězki a po přeměrje někak 50 cm šěroki. Za cyrkwy, kiž je so potom

w Serbinje natwariła, služeše zwón někotre lětdžesatki, doniž so bohužel spočatk 20. lětsotka pukny. Tak njehodžeše so wjac wužiwać. Zwón pak so bohudžak njezeškrě, ale přewjeze so pozdžišo do stolicy Texasa, do Austina na campus wyšeje lutherskeje šule Concordia College. W tutym kubłanišću, kiž so mjeztym Concordia University mjenuje, steji hišće džensa jako swědk wupućowanja lutherskich Serbow.

Dokelž bě Gruhlece profil zhotowjenja zwonow hišće hinaši, hač smy to w džensnišim času zwučeni, je tež zwuk zwona hinaši. Je česo tajki historiski zwón zhotowić. Dach zwón w Texasu třidimensionalnje scanować a tak mějachmy dobre předstawy wo dimensijach tehdyšeho zwona. Kaž so wukopa, bě scanowanje přidatnje wužitne, dokelž móžach na tute wašnje dvě wot Gruhla wužiwaney mustrije wutřihać, při ličaku zwuporjedžeć a třidimensionalnje nowe wučišćeć. Tak su na nowym historiskim zwoňe tež originalne Gruhlece ornamenty widžeć.

Rinckerec lijernja w hessenskim Sinnje ma hižo někotre nazhonjenja z lećom Gruhlece zwonow. Běchu wšak po přewróće na přikład za Baćonsku cyrkej tež nowe zwony po tutym profilu leli. Tak běchu rady zwólniwi, bohaće wudebjeny zwón tež za Texas leć. 16. julija 2020 bě potom skónčnje tak daloko, zo móžeše so leć. Na

Njedawno w hessenskim Sinnje laťa kopija historiskeho Gruhlece zwona z léta 1854

Foto: Pětr Langer

to sym 5. awgusta zwón wuměriť a wote-wzať. Sym so nad nimoměry poradženym zwoňom zwjeseliť.

Nětko čaka zwón ze wšěm přislušacym materialom za awtomatisko zwoňenje, zo by so skónčnje na daloki puć do Texasa podať. Daj Bóh zbožo, zo tutón zwón ludźi dołho z rjanym zwukom a napohladom zwjeseli.

Pětr Langer

Farar Jurij Brósk-Křišowski jako swědk swojeho časa

Zawod k seriji „Jurij Brósk: Dopomnjenki na mlode lěta“

By-li so džensa što praša za Křišowom a Čětowom, njeby drje nihdy do wsow dóšo. Němcow njetrjebať so prašeć, ze Serbow by wsy lědma něchtó znať a na pučnikach by podarmo za mjenomaj pytať. Wobě wsy, ležacej něhdže pjeć kilometrow na ranje wot městačka Wósporka, njeslušatej hižo do serbskeho rěčneho teritorija a rěkatej džensa Buchholz a Tetta. Za čas nacionalsocialistow buštej přemjenowanej: Krischa na Buchholz a Tetta na Margarethendorf. Po Druhej swětowej wójnje so Čětowceno k swojemu starodawnemu mjenu Tetta nawróćichu, Křišowceno pak sej Buchholz wobchowachu.

Serbske hrono na rowje

Jenička wočiwidna pokazka na něhdyš serbskosć wobaju wsow namaka so na narownym pomniku fararja, kotryž bě tu w druhej połojcy 19. lětstotka z wasadnym duchownym. Pod hewak němskim napisom je čitać serbske bibliske hrono: „Khrystus je moje žiwjenje a smjerc je moje dobyće. Phil. 1.21.“

Narowny kamjeń steji při wěži Čětowskeje cyrkwički a dopomina na Jurja Morica Bróska, kotryž bě wot lěta 1861 do lěta 1902 farar w Křišowje a přisłušnej filiali w Čětowje. Za jeho zastojnski čas bě wobydlerstwo we woběmaj wasadomaj na tehdyšej wuchodnej kromje serbskeho kraja hišće přewažnje serbske. Tola runje w druhej połojcy 19. lětstotka přeněmčnje spěšnje postupowaše, tak zo so napo-

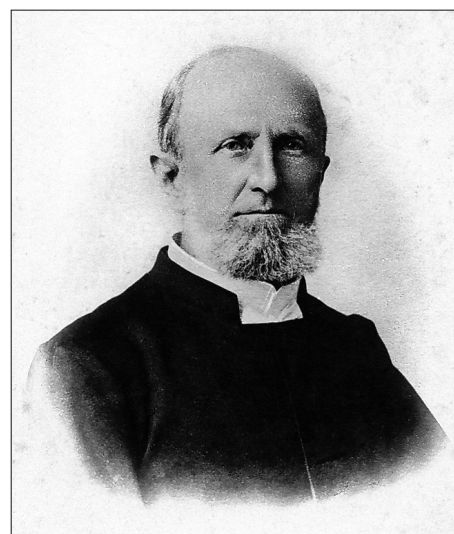
sledk jenož hišće w Křišowskej cyrkwi prawidlownje serbske kemše swjećachu.

Jurij Brósk bě w swojimaj wasadomaj předposledni serbski farar. Jeho naslědnik bě Felix Rāda, syn dolholětneho Slepjanskeho kantora. Z jeho přesydenjom 1909 jako farar do Sprjejc serbska cyrkwinska tradicija w Křišowje a Čětowje doskónčnje zańdže.

Farar, homeopat a pěsnjer

Farar Brósk bydleše ze swojej swójbu na Křišowskej farje. Po wuprajenju časowych swědkow bě mjez wasadnymi wosebje dla swojeho mileho a přećelneho wašnja wobubowany. Pódla swojeho zastojnskeho džěta wobhospodarješe małe ratarstwo. Nimo teho zaběraše so wustojnje z pčolarstwom a sadarstwom, tak zo sej wjesnjeno často k njemu po radu chodžachu. Předewšěm pak bě po cyłej wokolinje wuwotany jako homeopatiski hojer, kotryž zamó z přirodnymi srědkami husto tež tam pomhać, hdžež sej lěkarjo hižo rady njewědžachu.

Přez mjezy swojeje wasady bě Brósk w ewangelskich Serbach znaty jako pěsnjer a kěrlušer. Husto jewješe so jeho pseudonym Jurij Křišowski pod nabožnymi basnjemi a kěrlušemi, wozjewjenymi w mnohich lětnikach časopisow Pomhaj Bóh a Missionski Posoł. Do jeho twórbow słušeja originalne pěsnje runje tak kaž přeložki z němčiny. Džěl z nich wozjewi wón 1872 w knižce „Ćiche chwilki při Božej

Farar Jurij Brósk (1833–1915) po 1907 jako wuměnkar w Zhorjelcu Foće: Jürgen Mačij

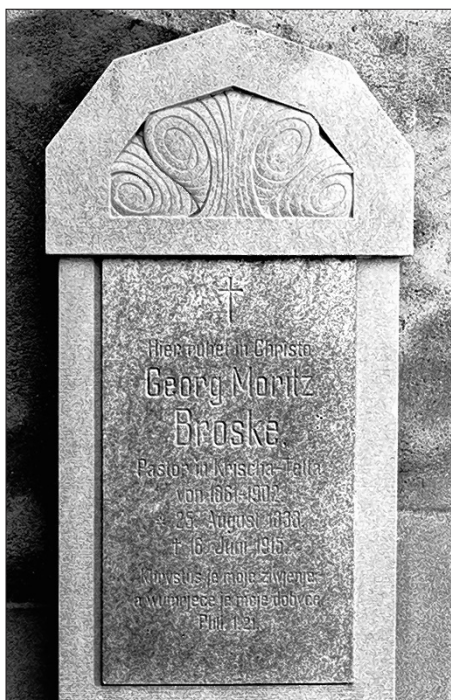
studničcy“. Dalša zběrka jeho kěrlušow měješe so po jeho smjerci w lěće 1915 wudać, k čemuž pak – snadž wójny dla – nje dóndže. Bróskowe kěrlušy, spisane w po-božnym duchu 19. lětstotka, su džensa w dalokej měrje zapomnjene. Mały wuběrk z nich namaka so w nětčišich serbskich Spěwarskich, hdžež je šěsć přeložkow z jeho pjera zapřijate.

Nimo kěrlušow wozjewi Brósk kopicu powučnych a natwarjacych nastawkow w serbskej rěči. Zaměr jeho pilneho, po lětstotka trajaceho spisowaćelskeho a basniškeho džěta bě spěchowac duchowne žiwjenje serbskeho luda. Z mnóstwom swojich twórbow słuša wón k najplódnějším nabožnym pěsnjerjam Serbow.

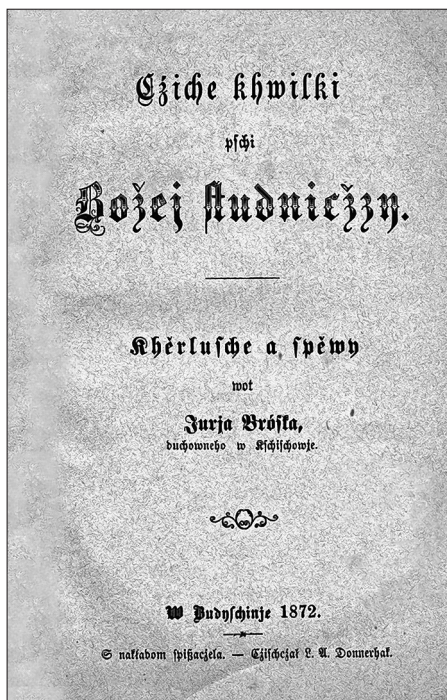
Syn „Lubki lilije“

Jurij Brósk narodži so 25. awgusta 1833 w Malešecach, hdžež bě jeho nan Handrij Brósk wot lěta 1826 wasadny farar. Z hosćom na Malešanskej farje bě skladnostnje nanowy přećel Handrij Zejler. Při jednym tajkim wopyće nazymu 1827, při kotrymž dožiwi Zejler – tehdy 23 lět stary a hišće student w Lipsku – zbožo mlodeju Bróskec mandželskeju, stwori wón tekst a melodiju spěwa „Lubka lilija“. Wo tutym podawku swědči džensa pomnik při Malešanskej nawsy na městnje, hdžež je něhdy fara stała.

W lěće 1834 powołachu nana Handrija Bróska do Budestec, hdžež wosta štyri lětdžesatki z wasadnym fararjom. Syn Jurij přežiwi džěćatstwo na starej tykowanej Budestečanskej farje, hdžež běštaj dlěje hač lětstotk prjedy farar Michał Frencel a po nim jeho přichodny syn Jan Běmar wukonjať swoje spomóžne přeložowarske a spisowaćelske džěto za Serbow. ⇨

Narowny pomnik Jurja Bróska při cyrkwi w Čětowje. Němskemu napisu je deleka přidate serbske bibliske hrono.

Zběrka kěrlušow a spěwow Jurja Bróska, wudata w swójškim nakładze w lěće 1872 w Budyšinje Repro: SKA

⇒ Dźwjećlětny přesydlí so Jurij Brósk 1843 k ceće do Budyšina, hdžež měješe do měšćanskeje šule chodzić, zo by so na wyše kubłanje přihotował. Z měšćanskeje šule přeńdže 1845 na Budyski gymnazij.

Za serbstwo zahorjenu

Jako gymnaziasť dožiwi Jurij Brósk rozsudne lěta serbskeho wozrodźenja. Wot lěta 1846 so wotměwace wulke serbske spěwne swjedženje młodeho šulerja zahorjachu. Jako sobustaw serbskeho gymnazialneho towarstwa, nawjedowaneho wot Korle Awgusta Jenča a wuwučowaneho wot Jaroměra Hendricha Imiša, srěbaše do so ideje wotučaceho serbstwa. Bórže hižo njebě jenož přihladowar, ale sobuskutkowacy při spěwnych swjedženjach.

Cyrkwí w Křišowje (horjeka) a w Čětowje w léće 1994

Fóće: Jürgen Maćij

Šesnaćelětny dyrbješe 1850 hubjenych wukonow dla z Budyskeho gymnazija woteńć. Na radu Křescana Bohuěra Pfula zastupi do gymnazija w Žitawje. Dalokož móžno so tež wottud na serbskim žiwjenju wobdźěli, wopyta zhromadźizny Maćicy Serbskeje, zabawy Budyskeje Bjesady a bě mjez sobuzaložerjemi studentskeho towarstwa Lipa Serbska. Hižo w Žitawskim času pospyta so w serbskim basnjenju a wjedžeše prawidlownje swój serbski dženik.

Jako Lipšćanski student wot 1856 do 1859 bě sobustaw Łužiskeho předarskeho towarstwa Sorabia a zdobom senior jeho serbskeho wotdźěla Sorabicuma. Po někotrych měsacach jako wučer na měšćanskej šuli w Budyšinje, hdžež so jako chórowy spěwar a solist Budyskeje Bjesady wuznamjenješe, hotowaše so, pozbudženy wot Hodžijskeho fararja Imiša, jako farar do Jasenja pola Grodka. Njenadžicy pak so jemu domiznje bliša fara w Křišowje poskići, hdžež potom wot lěta 1861 hač do wotchada na wuměnk 1902 skutkowaše.

Z Křišowa haješe Brósk w přěnych lětach hišće wobšěrne zwiski k serbskemu narodnemu žiwjenju. 1861 pomjenowachu jeho za čestneho sobustawa Budyskeho Lumira. 1862 na wučerskej konferency w Hamorje, hdžež žadaše šulski radźiciel Stolzenburg dalše wobmjezowanje serbsčiny w šuli, běštaj fararjej Jurij Brósk-Křišowski a Julius Eduard Wjelan-Slepjanski jeničkaj, kiž serbsku rěč zakitowaštaj. Hač do lěta 1866 napisa sej Brósk wšě předowanja a narěče w serbskej rěči a je hakle při přednošowanju do němčiny přeloži. Wobšěrnje dopisowaše sej ze Smolerjom, Pfulom, fararjomaj Imišom a Jenčom a dalšimi narodnymi prócowarjemi.

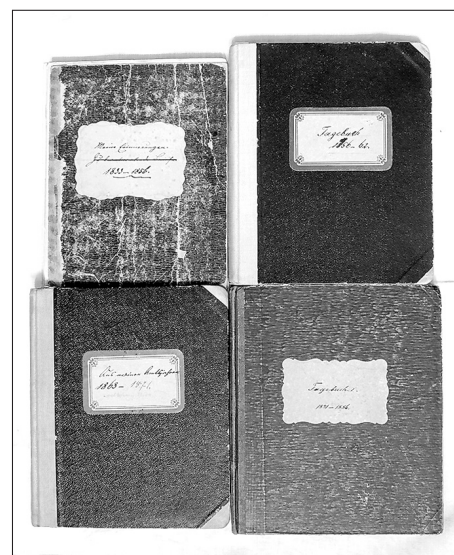
Zdaleny wot Budyšina a mějo dla němškeje mandželskeje němškorěčnu swójbu, so Brósk počasu narodneho žiwjenja zdalowaše. Serbskosći pak so njewocuzbni. Pisaše, basnješe a předowaše serbsce, hospodowaše serbskich přecelow a wobchadžeše najradšo z jednorymi serbskimi wjesnjany.

Po štyrjoch lětdžesatkach skutkowanja jako farar w Křišowje a Čětowje poda so 1902 na wuměnk a přesydlí so do Žitawy a pozdžišo do Zhorjelca, hdžež 16. junija 1915 zemřě. Při Čětowskej cyrkwiće namaka swój posledni wotpočink.

Zapiski Jurja Bróska

Jurij Brósk zawostaji wobšěrne dženikarske zapiski, kiž chowaja so hač do džensnišeho w swójbnym wobsydstwje jeho potomnikow. Zapiski wobsteja ze štyrjoch knihow, kotraž wobsahuja lěta 1833–1856, 1856–1862, 1863–1871 a 1881–1886. Přidatnje su so z lětow 1873/74 někotre njewjazane łopjena wuchowali. Cyłkownje předleži potajkim něhdže poł lětstotka woprijaca kulturnostawizniska dokumentacija.

Spisane su dženiki-dopomnjenki w němškej rěči. Jenož na městnach, hdžež zdžěli

Štyri zapisniki fararja Jurja Bróska

Foto: Trudla Malinkowa

Brósk cyle wosobinske mysle a začuća abo hdžež zdaše so jemu němčina přecuza za wobjednany předmjet abo hdžež poda citaty ze serbskich rozmołwow, wužiwa serbsčinu. Nimo teho poda serbsce někotre ze svojich skladnostnych basnjow, přeradźacych jeho humoristisku žitku, kaž tež někotre swoje kěrlušy a modlitwy.

Pomjenowanje „dženik“ přitřechi poprawom jenož za zapiski z lět 1873/74 a 1881–1886. Tři tamne knihi, kiž wobjednawaja čas do teho, su dopomnjenki, kiž je Brósk hakle jako starc na wuměnk spisał. Při tym je so zepěrał wosebje na swój originalny dženik, kotryž bě jako gymnaziasť, student a najskejke hišće jako młody farar w Křišowje wjedł w serbskej rěči, zo by so w serbsčinje wukmanił, kaž wospjet potwjerdži. Bohužel su tute originalne serbske dženiki, kiž bychu džensa byli hódnotna kulturnostawizniska dokumentacija, zhubjene.

Podawki z někotrych lět, w kotrychž njeje aktualny dženik wjedł, rekonstruowa Brósk předewšěm ze swojeje wobšěrnej korespondency kaž tež ze zapiskow swojeho nana. Tež tutón hódnotny material je najskejke zhubjene.

Wozjewjenje wurězkow

Džěle ze zapiskow Jurja Morica Bróska z lět 1833 do 1856 chcemy do serbsčiny přeložene w přichodnych měsacach pod titulom „Jurij Brósk: Dopomnjenki na młode lěta“ w pokročowanjach w Pomhaj Bóh wozjewić. Jedna so wo dopomnjenki na čas džěćatstwa w Budestecach a wo zapiski z gymnazialneho časa w Budyšinje a Žitawje. Dožiwjenja młodeho zahorjeného Serba posrědkuja začišć wo žiwjenju na serbskej ewangelskej wsy we 1830/40tych lětach, wo wšědnym dnju serbskeje farskeje swójby, wo podawkach časa narodneho wozrodźenja a wo wuznamnych wosobinach serbskich kulturnych stawiznow.

Trudla Malinkowa

Dopomnjenki na „ćetu Marku“

K stoćinam Marje Herrmannoweje rodź. Křižanec z Rakec (16.9.1920–25.7.2007)

Zo bě Marja Herrmannowa w Rakecach moja kuzina, sej hakle pozdžišo wuwědomich. Jako dźěćo bě za mnje wo wjele starša „ćeta“ přeco „ćeta Marka“ – a tak mějachmy ju po nanowej woli rěkać, kiž bě jej wuj a jenož wo něšto lět starši hač wona. Nas hólcow-kuzenkow z Njeswaćidla njeměješe jara zańć. Štó wě čehodla?

My tři – ja 5lětny, Arnošt 4lětny a Jank († 1945) – ju jako młodu mać na čěkanju pola wuja Korle Wirtha w Cokowje ze synkom Gerhardom we wozyčku dožiwichmy. Haj, běchmy potom hromadže na čěkanju hač do Wjelećina. Tam dožiwichmy kónc wójny. Na to běchmy zaso w Cokowje, hdžež so ćeta Frida a wuj Korla lubje wo nas starašaj, doniž so dom do Budyšina njewróćichmy.

Jako w léće 1947 na faru (něhdysi diakonat) do Njeswaćidla přechahnychmy, běchmy tam a sem pola Marineje maćerje, nanoweje sotry, wudowy fararja Korle Božidara Křižana w Rakecach. Wona tež Marja rěkaše a bě tehdom hižo chorowata.

Moja kuzina Marja Herrmannowa bě tež wudowa duchowneho kaž jeje mać. Jeje mandželski Gerhard Herrmann bě byt wikar w Rakecach a bě 1944 w lacareće w Zerbst zemřěl. Na zbože móžeše młoda wudowa po wójnje jako nowowučerka bjez studija, ale z abituru, w Rakecach započec. Zo bě nadarjena a rady wučerka kaž tež přeswědčena křesćanka a Serbowka, je wěšte. Wuznaju, zo bě za mnje skerje ta kritiska, distancowana, „zymna“, mi mjenuje abo bóle cuza. Zřědka mój do rěčow přirědzechmy.

Marja Herrmannowa w léće 2005

Foto: archiw SN

Zetkachmój so poměrnje husto, na přikład w Třělanach na slawných swinjořezanjach pola ćety Hany a w Cokowje pola ćety Fridy a wuja Korle. Tam a tež w Rakecach swjećachmy w čezkich časach wulkotne kermuše z dobrým tykancom a zajimawymi a jasnymi politiskimi rozmołwami, wšako bě přeco wšudže cyta wulkoswójba rady witana. Kak je z wědu, zo su Wirtheycy z ateizmom a socialistiskej politiku w NDR jara njespokojom byli, w šuli wobchadźała, njewěm. Jeje wuběrne pedagogiske skutkowanje je pak so ze stat-

nym titulom wyšeje wučerki mytowało.

Za Marju Herrmannowu bě jara rjenje a spokojace, zo je so jeje jenička sotra, lěkarka dr. Marta Cyžowa, z mandželskim dr. Janom Cyžom na wuměnk tež do Rakec wróćila. Tak stej sej sotře wjele lět bliškej bytoj.

Lědma hdy su Rakečanscy Herrmannec a Cyžec swójbni žadyn Serbski ewangelski cyrkwinski dzeń skomdžili. Tam smy so husto witali a na zhromadnosć wjeselili. Myslu wosebje na Klukšanski cyrkwinski dzeń 1971. W Klukšu bě wuj Marje Herrmannoweje, Jan Křižan, dołhe lěta z fararjom a tam běchu jeho synojo Křesćan, Měrćin a Pětr doma. Z tutymi hólcami měješe sotře Marja Herrmannowa a Marta Cyžowa přeco dobre styki. Farsku wudowu Johannu Křižanowu za mój čas w Klukšu husćišo wopytaše.

Nimoměry rjane hodžinki smy z Marju a jeje sotru Martu při Hórnikočanskim jězorje dožiwili. Tam měješe Marta a Jan Cyž mały płachtak, kiž nas hólcow wabješe. Mariny syn Gerhard smědžeše jako přeni sam płachtakować a my z nim. Wobseđerjej a naši starši sedžachu zwjetša na přibrjohu a so na našich wjeselach zwjeselachu. W zymje smy w bróžni w Rakecach płachtak wuporjedželi a na přichodnu sezonu přihotowali. Běchmy sej wšicy dobri a přezjedni, haj, to běchmy.

Marja Herrmannowa bě we wsy institucija. Čas žiwjenja bě nadobna a česćena wučerka wosebje serbsčiny a jendželšiny a mnohe lěta w cyrkwiskim předstejičerstwje. Hinc Šołta z Noweje Wsy, kiž bě jeje šuler, pisaše w septemberskim čisle Pomhaj Bóh 2005 wo njej. Tež Marja bě přeco zaso do našeho serbskeho ewangelskeho časopisa dopisowała.

Hdyž w Rakecach sym, stupju při sewjernej muri stareho kěrčowa ke Křižanec-Herrmannec-Cyžec rowam. Tyši mje, zo w Rakecach jenož hišće rowy na něhdy slawnu Křižanec swójbu dopominaja. Herrmannec dom, kiž bě něhdy džěd Handrij Wirth ze Stróže za swój wotpočink kupił, je předaty. Herrmannec džowka Katharina a syn Gerhard, wnukaj Marje Herrmannoweje, kiž běštaj tu wotrostłoj, staj w dalokim swěće doma – ale serbujetaj.

Rady mysłu na Rakecy a Herrmannec swójbu. Posledni raz chcych tam 2016 Marju Herrmannowu, wudowu njeboh lěkarja dr. Gerharda Herrmanna, wopytać. Wona pak bě hižo na swojim poslednim puću do Ochranowskeho hospica.

Hdyž sym we Łužicy a jědu w Rakecach nimo něhdy Herrmannec doma při Hłownej, mi wšelake wobrazy a dopomnjenki do mysłow přindu – a sym džakowny za nje.

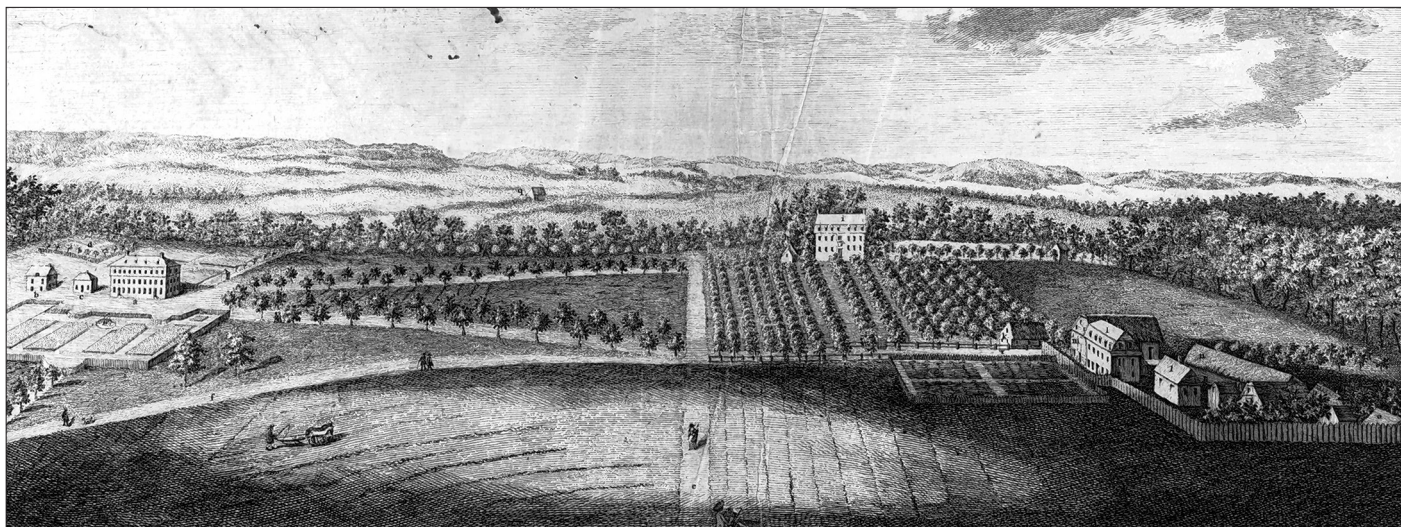
Pawoł Wirth

Posledni wotpočink Marje Herrmannoweje na starym Rakečanskim kěrchowje. Narowna tafla wopomina tež jeje mandželskeho, fararja Gerharda Herrmanna, kotryž bě krótko do kónca wójny po čezkim wójnskim zranjenju w lacareće zemřěl. Foto: Trudla Malinkowa

Serbski spěw před 275 lětami w ameriskim Bethlehemje

Ochranowski bratr 4. septembra 1745 w Pennsylvaniskej kěrluš w serbskej maćersčinje zanjest

Pohlad na Ochranowske sydlišćo Nazareth w Pennsylvaniskej, ležace dźewjeć milow sewjernje wot sydlišća Bethlehem, w kotrymž před 275 lětami serbski spěw zaklinča

Žórto: Archiw bratrowskeje jednoty w Ochranowje TS.Mp.203.8

Hižo sto lět prjedy hač běchu so serbscy wupućowarjo 1854 do Texasa podali, zaklinča serbsčina po dalokich runinach sewjerneje Ameriki. Wo tym swědči zapisk z dženika Ochranowskeho sydlišća Bethlehem w Pennsylvaniskej. Tam čitamy z dnja 4. septembra 1745, zo su na tutym dnu spěw „In dulci jubilo“ w 13 wšelakich rěčach spěwali, a to: němsce, jendźelsce, šwedsce, francosce, šwicarsko-francosce, česce, nižozemsce, grjeksce, irisce, laćonsce, mohawsce, mohikanisce a serbsce. Poprawom, kaž so pisa, by móht spěw tež hišće dansce, pólsce a madžarsce zaklinčec, ale wotpowědni bratřa nochcychu štučku zaspěwaca.

Marćin Běmar z Wolešnicy

Serbski spěwar na tehdyšim zetkanju bě najskerje Marćin Běmar (Martin Böhmer) z Wolešnicy pola Lubija. Tam bě so 1717 do serbskeje swójby narodził, kaž sam w swojim žiwjenjoběhu pisa. W léce 1743 bu hromadže z druhimi młodymi bratrami a sotrami wot Ochranowskeje jednoty wuzwolony do Ameriki ćahnyć. Tam mějachu Ochranowskej sydlišći Bethlehem a Nazareth ze wšelakimi wudworami na- a wtwarić. Zajimawe je, zo bě hospodarski system w tutech sydlišćach w přernih lětach cyle na komunu wusměrjeny. Wobydlerjo njemějachu žane priwatne wobsydstwo, zastaranje a zežiwjenje wšěch člonow so centralnje rjadowaše. Tak mějachu w sydlišćomaj na přikład wosebite stwy abo chěže za chorych, dźěci, wudowy a samo čěserki. Wokoło 1 300 wěriwych bě na tute wašnje do hospodarsko-nabožneho cyłka zwjazane. Hakle po léce 1762 započachu hospodarske wašnje přestajić a priwatne předewzaća zarjadować, byrnjež mnozy centralne zastaranje za dobre měli.

Marćin Běmar słušeše do rjady přernih sydlerjow a bě w ratarstwie dźělajo do natwara sydlišćow zapřijaty. Hłownje bydleše ze swójbu w sydlišću Nazareth. Štyri dźowki běchu so jemu a jeho ze Šwabskeje pochadźacej žonje w Pennsylvaniskej narodžili, tola jenož jenička wotrosće. W lětomaj 1754 a 1755 skutkowaše Marćin Běmar na misioniskej staciji Shamokin, hdžež wěnowaše so misionstwu mjez Indianami. Wójnskich rozestajenjow dla wróci so pak bórže zaso do Nazaretha, hdžež dźěło w ratarstwie pokročowaše. Marćin Běmar zemře we wysokej starobje 79 lět dnja 22. měrca 1796 w Nazareće. Serbsce zanošeny spěw a explicitna pokazka na serbski pochod w jeho žiwjenjoběhu pokazaja, zo bě sej Marćin Běmar swojeje narodnosće wědomy a so sebjewědomy w zjawnosći k njej wuznawaše.

Hudźba a zhromadny spěw

Noticku wo wjacerěčnym spěwanju namakach při swojich sledženjach wo Ochranowskej bratrowskej jednoće. Krótki zapisk je tak prominentny, zo jewi so we wšelakich knihach a časopisach. Mjez druhim naspomni so tež loni w hodownym wudaću nowiny Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ 24.12.2019). Při tym jednaše so wo zjimanje nastawka „Mozart and the Moravians“ wot Sarah Eyerly, kiž bě w fachowym časopisu Early Music 47 (2019) 2 wušoľ.

W tutym nastawku rozloži wědomostnica Sarah Eyerly, zo bě hudźba wažny element komunikacije mjez Ochranowskimi misionarami a domoródnymi. Misionaram bě wažne, domoródnym z hudźbu docpěć, při čimž sej teksty a hudźbu kaž na přikład Mozarta po potrebjnje na misioniskich stacijach připrawichu. Hač do

džensnišeho maja na přikład w Grönlandскеj pozawnowe chóry, hraja na smyčkowych instrumentach a spěwaja po pochadže němske, ale dawno hižo na swójku kulturu připodobnjene kěrluše.

Na tutym procesu inkulturizacije mějachu tež wšelcy Serbja resp. Serbowki swój podžěl. Směmy z teho wuchadžeć, zo Johanne Bönhof rodž. Zimmer z Delnjeho Wujězda, kotraž bě někotre lěta jako hudźbna wučerka w Małym Wjelkowje skutkowała, tež na karibiskich kupach, hdžež mjez lětami 1821 a 1836 jako misionarka bydleşe, na hudźbnym polu skutkowaše.

W Małym Wjelkowje rodžena Maria Magdalena Hasting rodž. Schneider, kotraž wot lěta 1800 hač do 1817 w Grönlandскеj skutkowaše, pokaza w swojim žiwjenjoběhu wuraznje na spěw jako srědk mjezykulturneje komunikacije: „Mein erstes Geschäft war neben der Haus Arbeit das noch ungedruckte Gesangbuch abzuschreiben; ich lehrte die Frauen die Verse und Melodien singen, was mir viel Vergnügen machte, und zugleich das Eingewöhnen daselbst erleichterte, da ich sah, daß sie Lust dazu hatten und auch der Heiland seinen Segen dazu gab.“

Hač w Americe, Karibiskej, Grönlandскеj abo tu we Łužicy – mnozy Serbja a mnohe Serbowki běchu aktiwne do rozšěrjenja Božeho słowa zapřijate a angažowachu so za wuprestrěće a natwar Ochranowskich cyrkwinskih struktur. Hudźba a zhromadny spěw hraješej při tym wosebitu, kultury a ludy zwjazowacu rólu.

Lubina Malinkowa

Pokiw: Žiwjenjoběh Marćina Běmarja (Martin Böhmer) a dalšich Serbow namakaće pod <http://www.sorabicon.de/herrnhuter-lebenslaufe>.

„Wótkul psízo wětš, kótaryž ze žaglow wogeń naduwa?“

Aktiwěrujuce napšašowanje mjazy wósadnikami srjeźznej generacije w Dolnej Łužycy

Namša k dokónčenju napšašowanja 21. junija w kórjeńskej cerkwi

W medijach jo słyšaš pšecej zasej, až wósada mjeńša bywa. Teke w Dolnej Łužycy psízo pšecej mjenjej namšarjow do cerkwy. Drugemu cerkwinskemu žětoju se psíwobrošijo teke jano snadnučki žěl tych luži, kótarež hyšći wósadniki ewangelskeje cerkwy su. Ale co jo z nimi? Stoj za nich cerkwja hyšći we jsy?

Simon Klaas, wikar w Kórjenju-Górjeno- wje a ja, wikar w Dešnje-Strjažowje a Žylowje, smej se myslitej, až jo derje, raz se napšašowaš. Tak smej planowałej „Aktiwierende Befragung“ – aktiwěrujuce napšašowanje, kenž smej zapódałej ako žěl pšespytowanja w barlinskim konsistoriumje.

We wócyoma smej mětej luži mjazy dwa-

zasća a žewješastyrzasća lětami, kótarež rědko smej zmakełej na namšy.

Tak smej wužětałej napšašnik, pópšawne napšašowanje jo dełało traš dwačasća minutow. W běgu styrnasćo dnjow jo se kuždy z naju styřzasća luži napšašował. Metoda togo zgromadnego žěta jo se měřila na cerkwinske žěta.

Zasadne wuměńjenje metody jo, až njepšewježo se napšašowanje orientěrujuce se na wěste wuslědki, ale aby luže temy psínosowali. Weto som se dowólił, we swójjich wósadach se pšašaš, kaki jo poměr k serbskej rěcy. To pšašanje ga jo luži gnuło.

K dokónčenju napšašowanja smy 21. junija swěšili namšu w Kórjenju. Tam jo

było wěcej ako sto namšarjow. Pótom smy wobjedowali, aby mócowane startowali do workshopow, aby žětałi na temach.

Tak smy žětałi w tšich kupkach. W kupce „Spiritualnosć a wěra“ jo dało mimo wuměny teke kšuty termin: W septemberje comy pšewjasćo spirituelnj wjacor. Snaž bužo z togo pšawidlowne zmakeanje. How jo funkcioněrowało, což jo była ideja projekta: Luže, kótarež se zmakeaju do workshopowego žěta, zmakeaju se za wósadnymi granicami a žětaju na temje, kótaraž jo za nich wažna.

Hynac, ale pódobnje jo było w kupce „Muzika a familijowe žywnjenje“: Z listom wugódnosjenja dostanjo kuždy pšepšosnje k tomu, aby jadnorje spiwali a muzicěrowali. W kupce „Póchad a tradicija“ su se luže wažili: Kaka dej byš wósada we jsy a za kogo dej byš?

Myslim se, až mimo zmakeanjow na tej nježeli a mimo wuslědkow jo se hyšći wjele wěcej stało: Interviewy su trali wětšy žěl město dwačasća minutow wěcej ako jadnu gózinu. To jo było dušepastyřstwo – a teke gaž njesu psíšli wšykne luže, kótarychž smy se napšašowali, tak su rozgromna psípomogali, až luže nowo pšemyšluju wó sebje a swójom pósěgu k wósaze. Su byli rědne momenty za mnjo, gaž su dostali luže cuše za to, až su žěl wósady a teke mógu žětaš na pšeměńjenjach.

Njedocakane wugronjenje jo było: Někotare luže su mēnili, až njedocyniju byš kuždy nježelu w cerkwi, ale změrujo je, až tam se pšawidlownje namše wótměwaju.

Pódobne jo było wugronjenje k serbskej rěcy. Młoda generacija, kótaraž sama njepowěda běžnje serbski, jo mēniła: Jo derje a wažnje, až w cerkwi se serbski powěda, až słyše serbsku rěc pšecej zasej a zasej. (We mójjich wósadach dajo zwětšego tši žěle na serbski a nimski.) Luže su se pówołali na swóje serbske kórjenje abo su wobtwaržili to z tym, až wšako bydle w serbskich sedlišćowych stronach. Cerkwja by dełała psínosowaš k zdžaržanjeju rěcy. Su gronili, gaž słyše dolnoserbšćinu, žěta rezonanca. Zachopijo se něco gibaš, což jich swět cušow wjelgin gnujo. Gaž su wulicyli wó tom, dejm myslíš na to, kak jo se mójo zbadanje pšemēniło wót togo casa, ako zasej w Dolnej Łužycy bydlim a nēnt teke pišku serbski rozměju. Z rěcu wugronijo se teke cuše, kenž bužo se – togo som se celo wěsty – pšez generacije dalej dawaš. Jogo kórjenje se njezjubiju!

Wšykne luže, kótarež cesto w cerkwi njenamakaju wěcej domownju, su měli póžedanje za njebjom a do dali. Žaglow jo. Wótkul psízo wětš, kótaryž ze žaglow wogeń naduwa?

wikar Tobias P. Jachmann z Chóšebuza

Zajmowane žiši a młode luže psí wobswětowej stojnicy

Foše: Sven Hoffmann

Prěnje wuradźowanje w nowym sydle

Třo z pječoch člonow předsydstwa Spěchowanskeho towarstwa za serbsku rěč w cyrkwi (wotprawa): městopředsydka dr. Christiana Piniekowa, předsyda dr. Hartmut S. Leipner a pokladnik Frank Matijašk

Foto: Werner Měškank

Přeni raz w swojim nowym domicilu w Choćebuzu-Chmjelowje je so pónďzelu, 17. awgusta, zešlo předsydstwo Spěchowanskeho towarstwa za serbsku rěč w cyrkwi na regularne wuradźowanje. Wot awgusta sem plaći zrěčenje towarstwa z ewangelskej wosadu Choćebuskeje Klóšterskeje cyrkwy. Skupina delnjolužiskich serbskich křesćanow wužiwa wotnětka tři stwy w farskim domje při Zinzendorfskej cyrkwi na Walthera Rathenauskej dróze 16 w Choćebuzu-Chmjelowje. Z tym ma serbska wosada w Delnjej Łužicy krute sydło a nowu adresu. Hač dotal su Serbja byli hosćo a su priwatnje abo pola druhich institucijow a towarstwow po prošnju

chodžili, zo bychu swoje wuradźowanja a zhromadźizny wotměć móhli.

Ze swójskim sydłom spjelni so wjelijetne přeće towarstwa. Nimo stwy za posedženja maja so přichodnje zarjadować archiw, delnjoserbska křesćanska biblioteka a sklad za wot towarstwa wudatych wudžěłkow.

Spěchowanske towarstwo za serbsku rěč w cyrkwi, kotraž bu 1994 w Dešnje založene, ma tuchwilu wjac hač 30 člonow. Nowej člonaj buštej na posedženju předsydstwa 17. awgusta přiwzatej.

Klětu chce towarstwo přeprosyc do Choćebuzu na Serbski ewangelski cyrkwinski dzeń.

Werner Měškank, Zaspj

Měrowy stołp w Choćebuzu

W spominanju na 75. lětnu róčnicu wotćisnjenja atomoweju bombow na japonskej měšće Hiroshima a Nagasaki poswjeći so w Choćebuzu njedaloko wuchodneho wuchoda hłowneho dwórnišća, kiž bu w februaruje 1945 bombardowane, 16. awgusta 2020 Měrowy stołp (Peace pole) z japonskim, jendželskim, němskim a přeni raz tež z serbskim napisom po bibliskim hesle „Daš bužo měr na zemi“ (Lukaš 2,14). Přizamknyštej so wjedženje po wustajeńcy „Spominanje na přichod. Wot Hiroshimy & Nagasaki hač do džensnišeho“ a diskusijna rozmołwa iniciatorow. Na nej wobdžělichu so zastupnicy Towarstwa měrowych zwonow Berlin (Frie-

W Choćebuzu poswjećeny Měrowy stołp ma tež delnjoserbski napis.

Foto: Christiana Piniekowa

densglockengesellschaft), Mjezynarodneje kampanje za zakaz atomowych brónjow (ICAN), Lěwicy a Měroweje biblioteki / Antiwójskeho muzeja při Ewangelskej cyrkwi Berlin-Braniborska a šleska Hornja Łužica (EKBO).

Mjeztym eksistuje wjac hač 250 000 Měrowych stołpow po cyłym swěće, w Němskej na wjac hač 80 městnach. Město Choćebuz přisluša tež swětowemu zwjazkarstwu Majors of Peace (Měšćanosća za měr), kiž so zasadzuje za swět bjez atomowych brónjow. Tež Serbowki a Serbja su postajenje Choćebuskeho stołpa z rěčnym poradžowanjom a financiellnje podpěrowali.

Christiana Piniekowa

Serbski spěw na Čornoboze

Před hosćencom na Čornoboze wuhotowaše chór Budyšin njedzelu, 23. awgusta, we wobłuku Dnja Hornjeje Łužicy koncert pod hołym njebjom. Pandemije dla bě to přeni lětuši zjawný wustup chóra. Předewšěm serbscy připosłucharjo z Budyšina a wuchodnych wsow džakowachu so spěwarkam a spěwarjam z wutrobnym přikleskom za spodobnu spěwnu hodžinku w rjanej lětnjej přirodže.

Foto: Jurij Helgest

Powěšće

Ekumeniski nyšpor na zelowej njedźeli, 16. awgusta, w klóštrje Marijineje hwězdy w Pančicach-Kukowje swjećeštaj zhromadnje katolski farar Dariusz Frydrych z wosady Kamjenc-Biskopicy-Radeberg (naprawo) a ewangelski farar Thomas Schädlich z Huski. Po nyšporje wotkryštaj nowu informacisku taflu, kiž dopomina na bayerskeho „jabłukoweho fararja“ Korbiniana Aignera (1885–1966). Foče: Feliks Haza, Siegfried Malk

Budyšin. Piščelowy koncert ze Serbom Tomašom Žurom dožiwí wjac hač sto wopytowarjow 29. julija w ewangelskim džělu Budyskeje Pětriskeje cyrkwy. Na ponowjenych Eulowych piščelach zahra rodzeny Baćonjan, kiž bě hač do swojeho wuměnka kantor a organist katedrale swjateje Jadwigi w Berlinje, předewšěm čezke twórby hudźbných mistrów. Koncert wotmě so w rjedže „Budyskeho piščeloweho léca“. Zahorjeni přisposluharjo, mjez kotrymiž bě tójšto Serbow, mytowachu wurjadne hudźbne dožiwjenje ze sylnym přikleskom.

Kamjenc. W bywšej Serbskej cyrkwi w Kamjencu zahaji so 14. awgusta lětuši hudźbny festival „Přińc a woteńc“. Pod znatym spěwarjom a dirigentom Geraldom Schönom wustupi młodžinski wokalny ansambl Studnja z Delnjeje Łužicy, kiž předewšěm wobdźělanja a nowo-

interpretacije staršeje serbskeje hudźby předstaji. Festival šesćiměstow je wjeselestronski hudźbny podawk, kiž Hornju Łužicu ze susodnymi regionami zwjazuje a so wot sakskeho stata a Załožby za serbski lud podpěruje. Za lěta bě dohromady šesnaće zarjadowanjow planowane.

Horni Wujězd. W tudyšej awtodorohowej cyrkwi je so posledni wotrězk jeje wobnowjenja započal. Spočatk awgusta su wěžu hač k třěše zaroštowali a po tym wokna wěže ponowili. W cyrkwi zwuporjedža so špundowanje a zatiwari so moderne LEDjowe wobswětlenje. Wot EU spěchowane džěla plaća 108 000 eurow. Kónc lěta ma wšitko hotowe być.

Zły Komorow. Njedźelu popołdnu, 30. awgusta, swjećachu w tudyšej Serbskej cyrkwi serbsko-němske kemše. Předowaštaj wosadny farar Manfred Schwarz a farar n. w. Dieter Schütt ze Žylowa. Kemšam přizamkny so zhromadna swačina. Hižo dopołdnja bě Günther Pawliš ze Zleho Komorowa zajimcow přeprósyl na wjeźenje po měsće a na wulět z łóđu wot měšćanskeho přistawa k Lejnianskemu jězorej.

Dary

W juliju je so darito za Serbske ewangelske towarstwo 50 eurow. Bóh žohnuj dar a darićela/ku.

Spominamy

Posledni wotpočink Benjamin Běgarja a jeho mandželskeje we Wětošowje

Před 75 lětami, 26. septembra 1945, zemřě farar **Benjamin Běgar** we Wětošowje. Rodzeny 1873 jako syn wučerja w Janšojcach, wopyta wón gymnazij w Šleswigo-Holsteinskej a studowaše teologiju w Greifswaldze a Kielu. Wot 1902 bě diakon w Picnju, hdžež słušeše k protagonistam młodoserbskeho hibanja w Delnjeje Łužicy. Hromadže z Janšojkim fararjom Hajnom Rizu wudawaše wot 1904 časopis Wosadnik. Tež dalše delnjoserbske publikacije ze swojimi přinoškami podpěrowaše. Zdobom słušeše k hibićiwym organizatorom serbskich kulturnych wječorkow. Wot 1908 bě sobustaw a wot 1919 městopředsyda Mašicy Serbskeje. 1910 woteńdže jako farar do Šleswigo-Holsteinskeje, zwotkež so 1929 jako Wětošowski archidia-

kon do Delnjeje Łužicy wróci. Tu bě 1930 iniciator wulce woswjećeneho 50lětného jubileja Mašicy Serbskeje a zdobom posledni serbski farar we Wětošowje. 1941 poda so na wuměnk. W čezkim powojnskim času zemřě jemu mandželska na tyfus, kotruž hišće sam pochowaše. Dwanaće dnjow pozdžišo tež wón na samsnu chorosć wumřě. Posledni wotpočink mandželskeju na Wětošowskim pohřebnišću dósta 2014 status čestneho rowa města Wětošowa. T.M.

Přeprósujemy

- 06.09. 12. njedźela po Swjatej Trojicy**
10.15 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michalskej cyrkwi (sup. n. w. Malink)
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. n. w. Malink)
- 16.09. srjeda**
19.00 Bjesada w Rakecach w farskej bróžni
- 17.09. štwórtk**
18.30 Bjesada w Bukecach na farje
- 20.09. 15. njedźela po Swjatej Trojicy**
10.00 serbske kemše w Budyšinku (sup. n. w. Malink)
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (fararka Malinkowa)
- 27.09. 16. njedźela po Swjatej Trojicy**
09.30 dwurěčne kemše na Njepilic statoku w Rownom (fararka Malinkowa)
10.00 dwurěčne kemše w Ptačecach (farar Reichelt, predikant Hermaš)
- 04.10. 17. njedźela po Swjatej Trojicy**
10.15 kemše w Budyšinje w Michalskej cyrkwi (sup. n. w. Malink)
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Rummel)
14.00 wosadne popołdne w Slepom (fararka Malinkowa)

Pomhaj Bóh
časopis ewangelskich Serbow
ISSN 0032-4132

Wudawaćelaj: Serbski wosadny zwjazk, Serbski kěrchow/Wendischer Kirchhof 1, 02625 Budyšin/Bautzen; Serbske ewangelske towarstwo z.t., Privatny puć/Privatweg 21, 02625 Budyšin/Bautzen
Zamołwita redaktorka: Trudla Malinkowa, Goethowa/Goethestraße 40, 02625 Budyšin/Bautzen (tel./fax: 03591 600711, e-mail: PomhajBoh@gmx.de)
Čišć: Lessingowa čišćernja, Kamjenc
Vertriebskennzeichen: 2 B 13145 E
Zhotowjenje a rozšěrjenje: Ludowe nakładnistwo Domowina, Tuchmacherstr. 27, 02625
Abonement a dary: Serbske ewangelske towarstwo, Kreissparkasse Bautzen
IBAN: DE03 8555 0000 1000 0831 67
BIC: SOLADES1BAT

Pomhaj Bóh wuchadža měsacnje. Spěchuje so wot Załožby za serbski lud, kotraž dóstawa lětnje přiražki z dawkowych srědkow na zakładnje hospodarskich planow, wobzamknjenych wot zapósłancow Zwjazkowneho sejma Němskeje, Krajneho sejma Braniborskeje a Sakskeho krajneho sejma. Lětny abonement plaći 8 eurow.